

TOPOARE DE PIATRĂ APARTINÂND EPOCII BRONZULUI DESCOPERITE PE TERITORIUL JUDEȚULUI SUCEAVA

Bogdan Niculică

Dintre epocile istorice care se află tot mai mult în atenția specialiștilor, în partea de nord a Moldovei, cea a bronzului se remarcă prin lipsa studierii metodice a unor situri care să poată răspunde necesității clarificării unor probleme legate de stratigrafia verticală sau orizontală și lămurirea situației culturale, cel puțin pentru primele sale două etape. În acest sens ne vedem nevoiți a recunoaște faptul că, practic, până în momentul de față, pe teritoriul județului Suceava nu a fost întreprinsă nici o săpătură arheologică de anvergură, în vreuna din numeroasele stațiuni aparținând celor trei perioade ale vârstei bronzului¹.

Din acest motiv, literatura consacrată acestei epoci, în partea centrală a Podișului Sucevei – ne referim, aici, doar la spațiul județului Suceava – înregistrează un număr redus de date temeinice, predominând, momentan, cele obținute în urma cercetărilor periegetice. Totodată, numeroase și inedite vestigii sunt semnalate în diverse colecții particulare sau școlare, în aceste două situații, informațiile, ca și piesele, adeseori rătăcindu-se pentru totdeauna. În ultimii ani, diverse cercetări de suprafață întreprinse în cuprinsul județului nostru ne-au permis identificarea unor materiale arheologice deosebite și anume topoare din piatră aparținând epocii bronzului, dintre care unele au intrat recent în colecțiile *Muzeului Național al Bucovinei* – Suceava. Piesele de față constituie, în exclusivitate, descoperiri întâmplătoare, fiind recuperate și adunate, de-a lungul anilor, de diverși localnici, iubitori ai trecutului istoric al locurilor natale. Astfel, unele dintre acestea provin din două cunoscute colecții private din județ, întemeiate cu mulți ani în urmă, de Toader Hrib la Arbore (inedită)² și Vasile Boca la Botoșana, topoarele de piatră aparținând acestora din urmă fiind amintite și într-un repertoriu arheologic local³.

Fără îndoială, în prezenta intervenție, nu putem depăși cu mult obișnuitul stadiu descriptiv al acestor obiecte, o încercare de a întocmi o tipologie fiind dificil de realizat, având în vedere și faptul că cele mai multe nu beneficiază de cunoașterea locului descoperirii sau de o încadrare culturală precisă, care să permită acest lucru. Dar, cu toate că nu putem încadra fin din punct de vedere cultural și cronologic materialele arheologice la care ne vom referi, suntem de părere că introducerea lor în circuitul științific contribuie la o mai bună cunoaștere a specificului local, în sensul conturării unei imagini mai largi și mai apropiată de realitate, în ceea ce privește epoca bronzului din cuprinsul județului Suceava, atât de puțin investigată până în prezent, considerând demersul nostru și o sumară contribuție privind îmbogățirea repertoriului arheologic al județului Suceava.

Din totalul de 23 de piese, 12 beneficiază de determinare geologică, fapt pentru care rămânem îndatorați d-lui prof. univ. dr. Constantin Catana, de la catedra de Geografie a Facultății de Istorie și Geografie – Suceava.

Prezentăm, în continuare, materialele amintite mai sus, pe care, cu rezervele de rigoare, le atribuim cu precădere primelor două perioade ale epocii bronzului, suspectându-le că aparțin unui orizont local al bronzului timpuriu (posibil și unor populații de sorginte răsăriteană) și bronzului mijlociu, respectiv complexului cultural Costișa-Komarov-Bialy-Potok.

COLECȚII PARTICULARE

1. COLECȚIA TOADER HRIB – ARBORE

În vara anului 2000, în fostul muzeu sătesc⁴ întemeiat de Toader Hrib, aflat în paragină, se mai aflau doar patru topoare, două întregi și două fragmentare, însă avem cunoștință că altele s-ar fi pierdut după 1989; cu toate că am încercat să obținem piesele pentru muzeul sucevean, nu am reușit. Nu dispunem de determinarea geologică exactă, însă tipul rocii și culoarea cenușie sau cenușiu-închis cu pigmentație ușor verzuie, din care au fost prelucrate aceste obiecte, indică, probabil, andezitul. În legătură cu proveniența lor nu putem preciza decât că acestea ar fi fost găsite în perimetrul satului Arbore sau în imediata sa vecinătate.

a) Fragment (fig. II/3), din care se mai păstrează porțiunea dinspre tăiș. Profilul longitudinal este drept. Șlefuit, prezintă urme de utilizare în zona tăișului ușor convex. Dimensiuni: L=7 cm; l=4 cm; l tăiș=4,3 cm; diam. orif.=3 cm.

b) Fragment (fig. III/1) dintr-un topor cu muchie cilindrică, plană. Atenț șlefuit. Dimensiuni: L=6 cm; l=4,3 cm; diam. orif.=2,6 cm.

c) Topor întreg (fig. I/4) cu profil longitudinal drept, fără urme evidente de utilizare. Șlefuit, muchia este rectangulară, plană, tăișul aproximativ drept. Dimensiuni: L=12,4 cm; l=3,6 cm; l tăiș=3,2 cm; diam. orif.=2 cm.

d) Piesă intactă (fig. I/9), fără urme de utilizare, prelucrată în linii mari, având un aspect care ar putea indica, eventual, neterminarea sa. Umerii sunt bine dezvoltati, iar pe fețele pe care ar fi trebuit să existe orificiul de fixare a cozii există două suprafețe bine evidențiate, plane și circulare. Profilul longitudinal este drept, cu o ușoară curbura a segmentului dinspre tăișul ușor convex. Muchia, cilindrică, prezintă un „pseudo-disc”, ușor supraînălțat. Dimensiuni: L=10,7 cm; l=3,8 cm; l tăiș=3,5 cm; diam. discului=3,2 cm.

2. COLECȚIA VASILE BOCA – BOTOȘANA

În colecția prof. Vasile Boca din Botoșana se află patru topoare din piatră, descoperite în zona satului Botoșana, cunoscută prin vestigiile sale aparținând epocii bronzului⁵. Nici în acest caz nu dispunem de determinarea geologică a pieselor.

a) Topor întreg (fig. I/1) din rocă de culoare negricioasă, șlefuit, cu profil longitudinal drept. Muchia este cilindrică, ușor bombată („pseudo-disc”). Dimensiuni: L=14,6 cm; l=4 cm; l tăiș=4 cm; diam. orif.=3,3 cm; diam. discului=4 cm.

b) Topor șlefuit (fig. I/2), cu profilul longitudinal drept, lucrat dintr-o rocă dură, de culoare cenușie. Muchia este cilindrică și plană. Tăișul prezintă urme de utilizare evidente. Dimensiuni: L=8,4 cm; l=3,3 cm; l tăiș=2,6 cm; diam. orif.=2 cm.

c) Fragment (fig. II/6) dintr-un topor realizat dintr-o rocă dură, de culoare cenușie cu intense pigmentații verzui. Se păstrează o parte segmentului superior și cel al tăișului, care este puternic arcuit în exterior. Pe fețele laterale, în dreptul orificiului de fixare a cozii prezintă două nervuri simetrice, amintind de cusătura rezultată în urma turnării pieselor metalice. Profilul longitudinal este drept. Nu prezintă urme de utilizare, este atent șlefuit, fiind rupt recent. Dimensiuni: L=8,4 cm; l=3 cm; l tăiș=3,5 cm; diam. orif.=2 cm.

d) Piesă fragmentară (fig. II/7) din care se mai păstrează porțiunea dinspre tăiș. A fost lucrat dintr-o rocă dură, de culoare cenușiu-verzuie. Șlefuit, profilul longitudinal este ușor curbat. Tăișul este puternic arcuit spre exterior și prezintă intervenții efectuate recent. Dimensiuni: L=7,5 cm; l=3,3 cm; l tăiș=4,5 cm.

3. COLECȚIA VASILE BUTNAR – TODIREȘTI

Alături de diverse alte materiale, în colecția d-lui prof. Vasile Butnar⁶ din Todirești (comuna Todirești) remarcăm două piese deosebite, foarte bine conservate.

Prima (fig. IV/1) a fost descoperită pe teritoriul satului Părhași⁷ (comuna Todirești), în zona cunoscută de localnici sub numele de *Mesteceni*, situată în extremitatea nordică a *Dealului Muncel*. Toporul a fost lucrat din andezit de culoare cenușie, este șlefuit și prezintă un orificiu transversal de fixare a cozii. Profilul longitudinal este drept. Taișul, puțin curbat, are urme de utilizare, iar muchia, teșită și aproximativ cilindrică, este plană. Dimensiuni: L=8,5 cm; l=3,9 cm; l taiș=4 cm; diam. orif.=2,5 cm.

Al doilea topor (fig. IV/2) a fost recuperat de pe teritoriul satului Soloneț⁸ (comuna Todirești), din zona numită *Câmpul Beldiman*, situată în vecinătatea bisericii, pe malul drept al pârâului Cajvana. Pentru realizarea lui a fost utilizat un andezit bazaltoid negru-cenușiu. Și acesta este șlefuit, cu orificiu transversal pentru fixarea cozii. Profilul longitudinal este drept, taișul curbat puternic, iar muchia, cilindrică, prezintă un "pseudo – disc". Dimensiuni: L=9,4 cm; l=4,1 cm; l taiș=3,4 cm; diam. orif.=2,4 cm; diam. discului: 3,7 cm.

4. COLECȚIA IOAN IEȚCU – SUCEAVA

Cele două piese întregi din colecția d-lui dr. Ioan Iețcu⁹ din Suceava nu beneficiază de un loc de descoperire sigur, fiind probabilă recuperarea lor de pe teritoriul satului Rădășeni (comuna Rădășeni).

Primul topor (fig. I/8) se păstrează în întregime și este lucrat dintr-un andezit de culoare cenușiu-maronie, șlefuit, prezentând urme de folosire atât în sectorul muchiei cât și în zona taișului. Profilul longitudinal este drept, muchia, rectangulară și rotunjită în secțiune transversală, este plană, taișul fiind ușor curbat. Dimensiuni: L=12,2 cm; l=6,8 cm; l taiș=5,8 cm; diam. orif.=2,9 cm.

A doua piesă (fig. I/5) a fost realizată dintr-un andezit bazaltoid de culoare cenușie cu pigmentații verzui, este șlefuită și prezintă mici intervenții realizate recent. Profilul longitudinal este ușor curbat, muchia, cilindrică, este puternic bombată („pseudo-disc”), iar taișul este puțin arcuit. Pe fețele laterale prezintă două suprafețe reliefate, plane și circulare. Datorită dimensiunilor extrem de reduse, comparativ cu o armă sau unealtă, constituie mai mult reproducerea la o scară redusă și stilizată, a unui topor din bronz, obișnuit, cu disc și orificiu transversal de fixare a cozii. Astfel, putem considera că ne aflăm, mai curând, în fața unui însemn al puterii sau unui obiect care a beneficiat de o cu totul altă destinație, decât cea de unealtă/armă. Dimensiuni: L=7,2 cm; l=2,7 cm; l taiș=3 cm; diam. orif.=1 cm; diam. discului=2,8 x 3,2 cm.

5. COLECȚIA VASILE ATĂNĂSOAIE – SUCEAVA

În colecția d-lui economist Vasile Atănăsoaie¹⁰ din Suceava, se află un fragment (fig. III/2) dintr-un topor lucrat dintr-un microdiorit de culoare cenușiu-negricioasă cu nuanțe verzui, șlefuit, descoperit în urmă cu mulți ani pe *Dealul Lipovanului*, aflat pe partea stângă a DJ Suceava – Dorohoi, la intrarea în satul Călugăreni (comuna Adâncata). Se mai păstrează porțiunea dinspre taiș (puțin curbat), care nu prezintă urme de utilizare. Dimensiuni: L=8,3 cm; l=4 cm; l taiș=4,3 cm; diam. orif.=2,7 cm.

6. COLECȚIA TEODOR IGNĂTESCU – SUCEAVA

De pe teritoriul satului Berești¹¹ (comuna Adâncata) provine un topor din andezit de culoare cenușie (fig. III/6), șlefuit, cu urme de utilizare îndeosebi în zona taișului. Profilul longitudinal este drept, puțin mai îngust în dreptul orificiului de fixare a cozii; muchia, rectangular-rotunjită în secțiune transversală, este plană iar taișul curbat. Dimensiuni: L=14,8 cm; l=7,4 cm; l taiș=4,7 cm; diam. orif.=2,8 cm.

COLECȚII ȘCOLARE

1. COLECȚIA ȘCOLII GENERALE PLĂVĂLARI (COMUNA UDEȘTI)

Fragment de topor (fig. III/4), se mai păstrează segmentul dinspre tăiș, care este ușor curbat. Șlefuit, cu vagi urme de utilizare. Descoperit probabil în zona „Dealul Popii”, în vecinătatea sudică a satului. Dimensiuni: L=8,7 cm; l=4,5 cm; l tăiș=4 cm; diam. orif.=2,5 cm.

2. COLECȚIA ȘCOLII GENERALE UDEȘTI

De pe teritoriul satului provin:

a) Fragment dintr-un topor șlefuit (fig. II/5) lucrat dintr-o rocă dură de culoare cenușie, din care se mai păstrează doar muchia cilindrică, alungită. Dimensiuni: L=5,7 cm; l=4,2 cm; diam. orif.=1,6 cm.

b) Fragment dintr-un topor de dimensiuni apreciabile (fig. III/5), din care se mai păstrează jumătatea dinspre tăiș. Este șlefuit, cu profilul longitudinal curbat și tăiș puțin arcuit. Prezintă urme de utilizare, tăișul fiind puternic afectat. Dimensiuni: L=10,5 cm; l=4 cm; l tăiș=5 cm.

COLECȚIILE MUZEULUI NAȚIONAL AL BUCOVINEI

1. MIHĂIEȘTI, comuna Horodniceni, „Poieni”

De pe teritoriul satului¹², din locul cunoscut sub numele de „Poieni” provine un topor întreg (fig. I/3) din andezit, șlefuit, cu urme de utilizare atât în zona muchiei, cât și pe tăiș. Profilul longitudinal este ușor curbat, umerii bine reliefați; muchia, cilindrică, este plană, iar tăișul arcuit spre exterior. Dimensiuni: L=10,3 cm; l=3,4 cm; l tăiș=3,9 cm; diam. orif.=2,6 cm.

Colecțiile Muzeului Național al Bucovinei. Inv. C/399.

2. MIHOVENI, comuna Șcheia

În anul 1999, în partea de apus a satului Mihoveni, în timpul lucrărilor agricole, a fost recuperat un topor fragmentar (fig. II/2), din care se mai păstrează porțiunea dinspre tăiș. Lucrat din andezit de culoare cenușie, atent șlefuit. Piesa a fost descoperită de d-l George Nichitean din Suceava, care, ulterior, a donat-o muzeului sucevean. Dimensiuni: L=7,2 cm; l=3,6 cm; l tăiș=4,2 cm; diam. orif.=2 cm. Fără urme de utilizare evidente.

Colecțiile Muzeului Național al Bucovinei.

3. MOARA CARP, comuna Moara

Fragment dintr-un topor de mari dimensiuni (fig. III/3), prelucrat din grauwaske de culoare cenușie, cu spărtura negricioasă. Prezintă urme de utilizare în zona tăișului. Descoperit pe teritoriul satului Moara Carp. Dimensiuni: L=10,1 cm; l=5,8 cm; l tăiș=4,5 cm.

Colecțiile Muzeului Național al Bucovinei.

4. SIMINICEA, comuna Siminicea, „Scobinți”

De pe teritoriul satului provine un topor (fig. I/7) lucrat din șist cuarțito-feldspatic cu clorit, de culoare cenușiu-verzuie, cu profilul longitudinal drept; muchia, rectangulară în secțiune transversală are extremitatea rotunjită. Prezintă pe toate suprafețele urme de folosire. Tăișul este ușor curbat. A fost descoperit în anul 1995 de către dl. Gheorghe Hânceanu din Siminicea, în locul cunoscut sub numele de *Scobinți* și ne-a fost pus la dispoziție de d-ra Ramona Blându din Suceava. Dimensiuni: L=13,4; l=5 cm; l tăiș=4,3 cm; diam. orif.=2 cm.

Colecțiile Muzeului Național al Bucovinei.

5. SUCEAVA, cartier Zamca, „Dealul Zamca”

Topor (fig. I/6) din bazalt, de culoare neagră-cenușie, foarte bine conservat, șlefuit, cu profilul longitudinal ușor curbat; muchia, cilindrică, prezintă un „pseudo-disc” iar pe cele două fețe laterale se află câte o nervură orizontală, amintind de cusătura rezultată în urma turnării obiectelor metalice. Taișul este arcuit spre exterior. A fost descoperit cu mulți ani în urmă de d-l Richard Scovronski din Suceava, pe „Dealul Zamca” și donat în anul 2001 muzeului sucevean de elevul Cristian Valentin Foca din comuna Marginea. În această zonă este cunoscută o necropolă de inhumajie¹³ aparținând epocii bronzului, de care am putea lega, eventual, piesa noastră. Dimensiuni: L=9,4 cm; l=5,2 cm; l taiș=4,3 cm; diam. orif.=2,6 cm; diam. discului=3,3 cm.

Colecțiile Muzeului Național al Bucovinei.

6. VORNICENII MARI, comuna Moara

În depozitul de arheologie al Muzeului Național al Bucovinei a fost „descoperit” un fragment dintr-un topor¹⁴ (fig. II/1) prelucrat din andezit de culoare cenușie cu pigmenți verzui și albicioși, neslefuit, probabil rulat. Taișul este arcuit spre exterior. Dimensiuni: L=5,4 cm; l=4,3 cm; l taiș=4,9 cm.

Colecțiile Muzeului Național al Bucovinei.

*

Sub aspect morfologic, în lotul de față regăsim:

- I. Topoare cu muchie cilindrică și cu „pseudo-disc”, mai mult sau mai puțin bombat: fig. I/1, 5-6, 9 (probabil neterminat), IV/2.
- II. Topoare cu muchie cilindrică, mai mult sau mai puțin alungită și plană: fig. I/2-3, II/5, III/1, IV/1.
- III. Topoare cu muchie rectangulară în secțiune transversală și extremitatea rotunjită: fig. I/7.
- IV. Topoare de formă pentagonală, cu muchie rectangulară sau rectangular-rotunjită în secțiune transversală și plană: fig. I/4; III/6.
- V. Topoare de formă triunghiulară, cu muchie rectangular-rotunjită și plană: fig. I/8.

În ceea ce privește lotul descris mai sus, pentru cele 12 piese care beneficiază de determinare geologică, remarcăm utilizarea, cu predilecție, a rocilor magmatice, de tipul andezitelor (6), andezitelor bazaltoid (2), bazaltelor (1) sau microdioritelor (1), doar câteva fiind lucrate din roci metamorfice – șisturi cuarțito-feldspatice cu clorit (1) sau sedimentare – grauwaacke (1). Principala arie sursă din care poate proveni materialul din care au fost concepute o constituie, probabil, Carpații Orientali¹⁵.

ROCA PERIOADA	ANDEZIT	ANDEZIT BAZALTOID	BAZALT	MICRO DIORIT	ȘIST CUARȚITO- FELDSPATIC CU CLORIT	GRAUWA CKE
BRONZ TIMPURIU ?	2	-	1	-	1	1
BRONZ MIJLOCIU ?	4	2	-	1	-	-

Fără a intra în detalii, care pot fi regăsite, pe larg, și în alte lucrări care surprind într-un mod mai mult sau mai puțin direct problematica topoarelor din piatră¹⁶, suntem de părere că, în general, formele mai puțin elaborate, aparțin și sunt caracteristice, în linii mari, primei perioade a epocii bronzului, și anume piesele de la Botoșana (fig. I/2), Arbore (fig. I/4), Siminicea – „Scobinți” (fig. I/7), Rădășeni (fig. I/8), Arbore (fig. II/3), Botoșana (fig. II/4), Moara Carp (fig. III/3), Plăvălari (fig. III/4), Udești (fig. III/5) și Berești (fig. III/6). În schimb, cele naviforme, cu muchie cilindrică mai mult sau mai puțin alungită, cu „pseudo-disc”, ușor sau puternic bombat,

cele cu nervuri transversale în zona orificiului de fixare a cozii și cu tășul evoluat, bine evidențiat datorită arcuirii sale puternice, precum topoarele descoperite la Botoșana (fig. I/1), Mihăiești (fig. I/3), Rădășeni (I/5), Suceava – „Dealul Zamca” (I/6), Arbore (I/9), Vornicenii Mari (fig. II/1), Mihoveni (fig. II/2), Udești (fig. II/5), Botoșana (fig. II/6-7), Arbore (fig. III/1), Părâuți (fig. IV/1), Soloneț (fig. IV/2) și Adâncata (fig. III/2), pot fi atribuite, îndeobște, bronzului mijlociu.

Desigur, toate aceste sumare considerații trebuie privite cu rezervele de rigoare, întrucât nu cunoaștem nici un context sigur pentru nici unul dintre obiectele prezentate mai sus. Totodată, avem în vedere faptul că prelucrarea unei astfel de piese, mai cu seamă dintr-o rocă magmatică, era anevoioasă și nu constituia, desigur, apanajul oricărui membru comunitar, astfel încât se poate considera că numeroase astfel de topoare au avut, în opinia noastră, probabil, o viață extrem de lungă pe parcursul epocii bronzului, putând fi vorba de păstrarea pentru un timp îndelungat (în cazul obiectelor cu altă funcționalitate decât cea de armă/unealtă – este cazul sceptrelor, însemne ale puterii) sau refolosiri prelungite ale acestora, amintind de procedeul retopirii pieselor de aramă eneolitice.

În privința lotului de mai sus, remarcăm faptul că topoarele de la Rădășeni (fig. I/5), Zamca (fig. I/6) și Arbore (fig. I/9), se aseamănă, în parte, cu cele descoperite pe raza județului Neamț, la Chintinici (fig. V/1), Bărcănești¹⁷ (fig. V/2) sau în municipiul Piatra Neamț¹⁸, care au fost atribuite în linii mari culturii Costișa. Pentru piesa de la Rădășeni (fig. I/8), cel mai bun punct de reper îl constituie poporul descoperit la sfârșitul sec. al XIX-lea în localitatea Ciudin (Ciudei)¹⁹ (fig. V/4), de pe teritoriul Bucovinei istorice, în timp ce poporul de la Mihăiești (fig. I/3) prezintă asemănări cu cele de la Iaslovăț²⁰ (fig. V/3) și Poiana Micului²¹ (fig. V/5), semnalate de același R. F. Kaindl acum mai bine de o sută de ani.

Trecând în revistă caracteristicile morfologice ale topoarelor prezentate aici, înclinăm să credem că majoritatea au servit drept unelte/arme în viața de zi cu zi. Însă, dimensiunile extrem de reduse ale piesei de la Rădășeni (fig. I/5), precum și deosebitele realizări de la Suceava – „Dealul Zamca” (fig. I/6), Arbore (fig. I/9) și Botoșana (fig. I/1, II/6-7), ne îndreptățesc, credem noi, să considerăm că acestea ar fi beneficiat și de calitatea de însemn al puterii, de semn distinctiv sau chiar piesă de cult, fapt de care nu ne îndoim, cel puțin în cazul amintitei piese de la Rădășeni. În acest context, subliniem faptul că unul din topoarele de la Piatra-Neamț, semnalate de Constantin Matasă²² a fost descoperit într-o groapă cu feșulă din lut, fiind vorba, probabil, de o depunere votivă.

Suntem conștienți de faptul că demersul nostru se constituie mai mult într-o grupare de materiale arheologice inedite, sumara noastră intervenție privind tipologia acestora bazându-se doar pe parametrii morfologiei descriptive; în acest sens ne-ar fi fost deosebit de utilă cunoașterea precisă a locului descoperirii sau a contextului arheologic.

Descoperirile izolate pe care am încercat să le prezentăm aici, se asociază cu descoperiri ceramice provenind din așezări sau necropole din epoca bronzului din județul Suceava. Astfel, amintim materialele din bronzul timpuriu de la Rădășeni²³, Dolhești Mari²⁴ și Mihoveni²⁵ (așezări), pe cele de factură Costișa-Komarov de la Horodnicu de Jos²⁶ și Adâncata²⁷ (necropole tumulare) sau Mihoveni²⁸ și Botoșana²⁹ (așezări) precum și numeroasele urme ale purtătorilor culturii Noua, cunoscute în majoritatea localităților menționate mai sus. Prezența, în același timp, a unor piese metalice cum sunt topoarele de tip Baniabic (Rotunda)³⁰ sau cele cu disc și spin de la Cajvana³¹, specifice bronzului timpuriu și mijlociu, constituie dovada că, în epoca bronzului, partea centrală a Podișului Sucevei a fost intens locuită de comunități umane care stăpâneau tainele metalurgiei și mențineau schimburi active cu alte comunități din aceeași perioadă istorică, sudice sau de peste munți.

În sfârșit, sperăm ca, pe viitor, odată cu acumularea de noi și complete date, bazate îndeosebi pe săpături sistematice, să reluăm în discuție această interesantă problematică a topoarelor de piatră aparținând epocii bronzului, cel puțin în ceea ce privește teritoriul Podișului Sucevei.

NOTE

1. Amintim că materiale din epoca bronzului au fost identificate cu prilejul unor cercetări ce vizau, în general, alte obiective. Pentru Rădășeni, și alte descoperiri vezi V. Ciurea, *Preistoria. Viața omului primitiv în vechiul ținut al Sucevei (Baia de azi)*, extras din revista *Natura*, nr. 6-7, 1931, p. 5-8; pentru Dolhești Mari vezi M. Dinu, *Sondajul arheologic de la Dolhești Mari*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 214-220 și idem, *Șantierul arheologic Dolhești Mari*, în *Materiale*, VII, p. 123-125.; pentru Suceava – „Șipol” vezi N. Ursulescu, *Așezările omenesti de pe teritoriul Sucevei până în secolul al VI-lea*, în *Studii și materiale – Istorie*, III, 1973, p. 55; pentru Ipotești, *ibidem*; pentru Șcheia – „Siliște”, *ibidem*; pentru Suceava – *Biserica Beizadelelor*, *ibidem*; pentru Suceava – *Curtea Domnească*, vezi L. Chișescu, *Depozitul de obiecte de podoabă din epoca bronzului de la Suceava*, în *SCIVA*, 27, 1976, 1, p. 103; pentru Mihoveni vezi N. Ursulescu, P. V. Batariuc, *Cercetările arheologice de la Mihoveni (Suceava) – 1973*, în *Suceava*, V, 1978, p. 89-106; referințe cu ilustrații pentru ceramica de tip Costișa-Komarov, vezi și la Gh. Dumitroaia, *Comunități preistorice din nord-estul României. De la cultura Cucuteni până în bronzul mijlociu*, Piatra-Neamț, 2000, fig. 105 și fig. 106/5-8 precum și *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România. Catalog de expoziție*, coord. V. Cavruc și Gh. Dumitroaia, Piatra-Neamț, 2001, p. 40-41 și pl. 53-54; pentru Botoșana, vezi S. Teodor, *Vestigii sporadice din epoca bronzului și a fierului la Botoșana (județul Suceava)*, în *Suceava*, VI-VII, 1979-1980, p. 45-48 și fig. 1-8; pentru Horodnicu de Jos vezi M. Ignat, *Contribuții la cunoașterea epocii bronzului și a Hallstatt-ului timpuriu în județul Suceava*, în *Thraco-Dacica*, II, 1981, p. 134-136; pentru Suceava – „Dealul Zamca” vezi I. Mareș, *Un mormânt preistoric descoperit la Suceava – „Dealul Zamca”*, în *Codrul Cosminului*, 2 (12), 1996, p. 323-327 și fig. I-II.
2. T. Hrib, *Cronica de la Arbore*, Iași, Junimea, 1972, ed. a II-a completată și revizuită. În fotografiile de la p. 155 și 158 apar topoare din epoca bronzului.
3. M. Andronic, *Evoluția habitatului uman în bazinul hidrografic Soloneț din paleolitic până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, Iași, 1997, p. 57 și pl. IV/9, V/18, 20, 22.
4. Alături de obiectele pe care le amintim, se mai aflau, în vara anului 2000, câteva gratoare, lame și topoare de silex.
5. În zona satului Botoșana, pe „Dealul Crucii” sunt semnalate materiale Costișa-Komarov și Noua; vezi S. Teodor, *op. cit.*, p. 45-48. Vezi și V. Boca, *Monografia satului Botoșana*, Cluj-Napoca, 2001, p. 34, unde sunt menționate, ca provenind de pe cuprinsul localității, vârfuri de săgeată și de lance din silex, două seceri și o lamă de cuțit din bronz.
6. Căruia îi mulțumim călduros și pe această cale pentru permisiunea de publica materialul.
7. Pentru vestigii din epoca bronzului în cuprinsul satului Părhauți vezi M. Andronic, *op. cit.*, p. 26, 28.
8. Pentru satul Soloneț vezi M. Andronic, *op. cit.*, p. 37-38.
9. Mulțumim și pe această cale d-lui dr. Ioan Ieșcu pentru solicitudine.
10. Mulțumim d-lui economist Vasile Atănăsoaie pentru amabilitatea cu care ne-a permis să analizăm colecțiile domniei sale. De pe teritoriul satului Călugăreni (comuna Adâncata) provine un topor din piatră cu bavură, vezi M. Ignat, *op. cit.*, p. 134 și fig 1/4.
11. Piesa ne-a fost pusă la dispoziție de dr. Paraschiva Victoria Batariuc, căreia îi mulțumim și pe această cale. Vezi și Emil C. – Ursu, *Evoluția habitatului uman în județul Suceava. De la paleolitic până în secolul IV d. Chr.*, Suceava, 1997, lucrare de licență, îndrumător lector univ. dr. D. Boghian, p. 2, nr. I.2.D. și fig. 31/2, de unde am preluat ilustrația.
12. Mulțumim și pe această cale dr. Paraschiva Victoria Batariuc pentru amabilitatea cu care ne-a semnalat această piesă, recent intrată în colecțiile muzeului sucevean. De pe teritoriul satului Mihăiești provine și un cosor din silex, vezi M. Ignat, *op. cit.*, în *Thraco-Dacica*, II, 1981, p. 136 și fig. 2/1.

13. I. Mareș, *op. cit.*, p. 325-327, mormânt de înhumăție din al cărui inventar s-a mai păstrat doar un topor din granodiorit. Un alt mormânt, aflat în vecinătatea primului, indică, probabil, prezența unei necropole.
14. Fragmentul a fost identificat de dr. Paraschiva Victoria Batariuc (îi mulțumim din nou și pe această cale), în depozitul de arheologie al MNB – Suceava, într-o pungă cu materiale ceramice medievale, provenind din săpăturile întreprinse la Vornicenii Mari de regretatul arheolog sucevean E. I. Emandi la începutul anilor '80.
15. O. Cotoi, C. Grasu, *Unelte din piatră șlefuită din eneoliticul Subcarpaților Moldovei*, Iași, 2000, p. 33-52.
16. Amintim, printre altele: A. Prox, *Die Schneckenbergkultur*, Brașov, 1941, p. 48-51 și 68-69, pl. V-VI și XXXV; Al. Vulpe, *Depozitul de la Tufa și topoarele cu ceașa cilindrică*, în *SCIV*, X, 1959, 2, p. 265-276; E. Comșa, *Date despre unelte de piatră șlefuită din epoca neolitică și din epoca bronzului, de pe teritoriul României*, în *SCIV*, 23, 1972, 2, p. 260; E. Tudor, *Un mormânt de la începutul epocii bronzului descoperit la Răcăciuni (jud. Bacău)*, în *SCIV*, 24, 1973, 2, p. 283-289; M. Ignat, *op. cit.*, în *Thraco-Dacica*, II, 1981, 133-134 și fig. 1/4; M. Irimia, M. Munteanu, *Un topor din epoca bronzului descoperit la Nicolae Bălcescu (jud. Călărași)*, în *Pontica*, XXI-XXII, 1988-1989, p. 299-303; A. C. Florescu, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole*, Călărași, 1991, fig. 158/2, 5 și 159/1-6; M. Munteanu, *Topoare, alte piese de piatră și însemne ale puterii din epoca bronzului, din sud-estul României*, în *Pontica*, XXIV, 1991, p. 407-418; I. Andrițoiu, *Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, „Bibliotheca Thracologica”, II, București, 1992, p. 44-45 și pl. 39, pentru topoare de piatră aparținând culturii Wietenberg; Cr. Schuster, M. Munteanu, *Considerații privind unele topoare din epoca bronzului, găsite la sud de Carpați*, în *MemAntiq*, XX, 1995, p. 79-84; Emil C. – Ursu, *Un topor de piatră din epoca bronzului descoperit la Bălănești (comuna Icușești, județul Neamț)*, în *Suceava*, XXII-XXIII, 1995-1996, p. 541-543; I. Vasiliu, *Topoare de piatră din epoca bronzului aflate în colecțiile muzeului de arheologie din Tulcea*, în *Peuce*, XII, 1996, p. 9-26; M. Irimia, A. Bardac, *Noi descoperiri din epoca bronzului la Grădina (jud. Constanța)*, în *Pontica*, XXVIII-XXIX, 1995-1996, p. 18-21.
17. Gh. Dumitroaia, *Cercetările arheologice din județul Neamț (1996)*, în *MemAntiq*, XXI, 1997, p. 433; *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România. Catalog de expoziție*, coord. V. Cavruc și Gh. Dumitroaia, Piatra-Neamț, 2001, p. 51 și pl. 63/3-4.
18. C. Matasă, *Descoperiri arheologice în raionul Piatra Neamț*, în *Materiale*, V, 1959, p. 731 și fig. 9/1-2.
19. R. F. Kaindl, *Geschichte der Bukowina*, Erster Abschnitt, Cernăuți, 1896, p. 10 și pl. I/6 (L=9 cm).
20. *Ibidem*, pl. I/5 (L=10,5 cm).
21. *Ibidem*, pl. I/7 (L=10 cm). Poiana Micului este sat component al comunei Mănăstirea Humorului.
22. C. Matasă, *op. cit.*, p. 731 și fig. 9/1.
23. V. Ciurea, *op. cit.*, p. 8, fig. 5/4-6.
24. M. Dinu, *op. cit.*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 214-220 și idem, *Șantierul arheologic Dolheștii Mari*, în *Materiale*, VII, p. 123-125.
25. *Vezi nota 1.*
26. M. Ignat, *op. cit.*, în *Thraco-Dacica*, II, 1981, p. 134-136.
27. Materialele sunt inedite și provin din cercetările efectuate în anii 2000 și 2001; vezi Bogdan Niculică, Dumitru Boghian, Ion Mareș, Sorin Ignătescu, *Date preliminare privind necropola tumulară din epoca bronzului de la Adâncata, jud. Suceava*, comunicare în cadrul colocviului *Carpații Răsăriteni în epoca bronzului. Complexul cultural Costișa-Komarov*, Piatra-Neamț – Miercurea Ciuc, 12-15 septembrie 2001; Bogdan Niculică, Ion Mareș, Dumitru Boghian, Sorin Ignătescu, *Date preliminare referitoare la cercetările din necropola*

aparținând epocii bronzului de la Adâncata – „Imaș”, județul Suceava, comunicare în cadrul simpozionului național Bucovina – File de Istorie, Suceava, 28-29 noiembrie 2001.

28. Vezi nota 1.

29. S. Teodor, *op. cit.*, p. 45-48 și fig. 1-8.

30. M. Ignat, *Metalurgia în epoca bronzului și prima epocă a fierului din Podișul Sucevei*, Suceava, 2000, p. 28-29; B. Niculică, I. Cojocaru, *Noi date cu privire la un topor de aramă aparținând epocii bronzului, din colecțiile Muzeului Național al Bucovinei, recent publicat, în Suceava, XXVI-XXVII/1999-2000*, sub tipar.

31. M. Ignat, *op. cit.*, p. 31-35.

RÉSUMÉ

L'auteur présente 23 haches en pierre, inédites, découvertes dans l'espace du département de Suceava et qui appartient, généralement, à l'époque du bronze.

LÉGENDES DES FIGURES

1. Fig. I. – 1-2, Botoșana; 3, Mihăiești – „Poieni”; 4, 9, Arbore; 5, 8, Rădășeni; 6, Suceava – „Dealul Zamca”; 7, Siminicea – „Scobinți”.
2. Fig. II. – 1, Vornicenii Mari; 2, Mihoveni; 3, Arbore; 4, 6-7, Botoșana; 5, Udești.
3. Fig. III. – 1, Arbore; 2, Adâncata – „Dealul Lipovanului”; 3, Moara Carp; 4 Plăvălari – „Dealul Popii”; 5, Udești; 6, Berești – Adâncata.
4. Fig. IV. – 1, Părâuți – „Mestecenii”; 2, Soloneț – „Câmpul Beldiman”.
5. Fig. 5 – 1, Chintinici; 2, Bărcănești; 3, Iaslovăț; 4, Ciudin; 5, Poiana Micului.

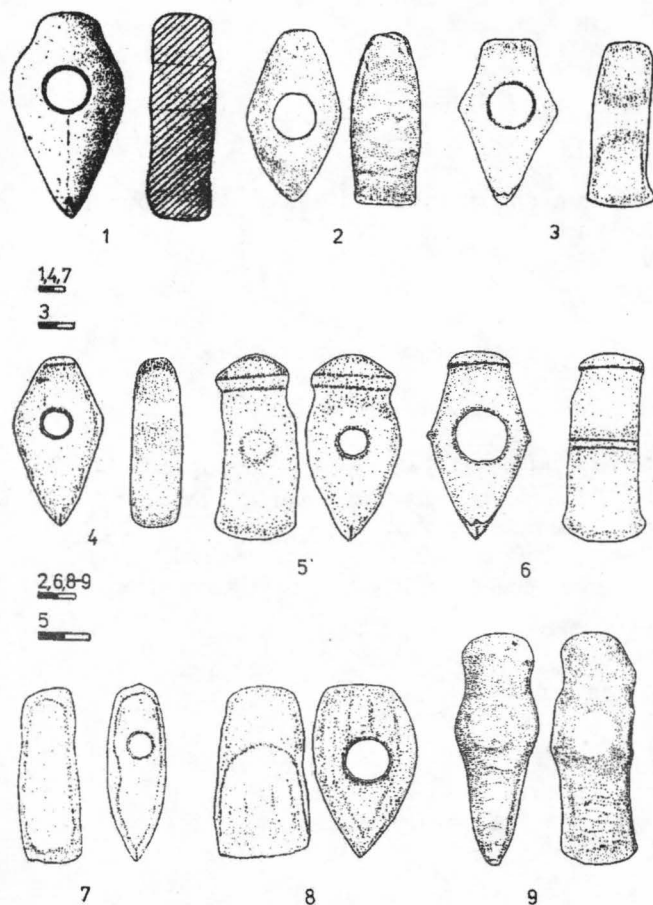

Fig. I. 1-2, colecția V. Boca – Botoșana; 3, Mihăiești – „Poieni”; 4, 9, colecția T. Hrib – Arbore; 5, 8, colecția I. Iețcu (Rădășeni); 6, Suceava – „Dealul Zamca”; 7, Siminicea – „Scobinji”. 1, după M. Andronic.

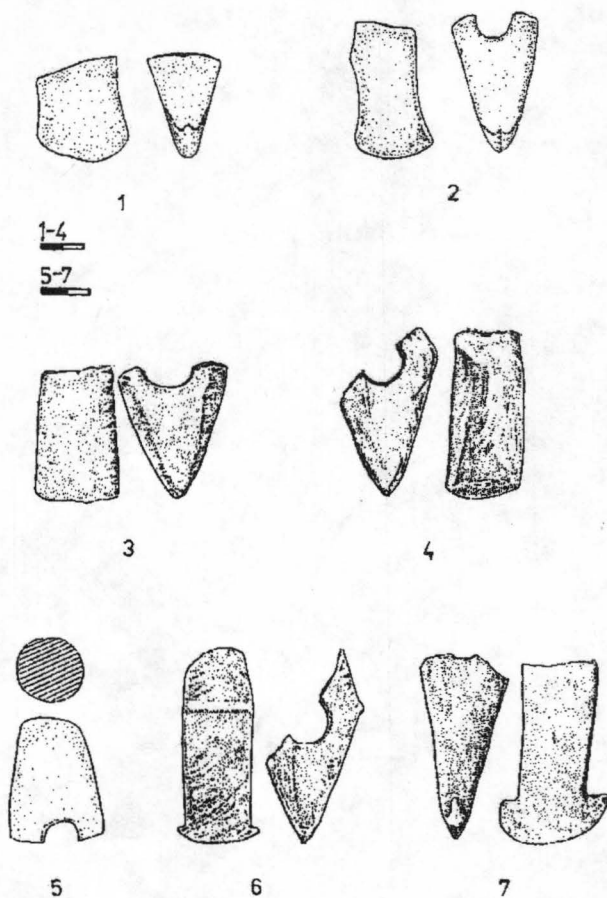

Fig. II. 1, Vornicenii Mari; 2, Mihoveni; 3, colecția T. Hrib – Arbore; 4, 6-7, colecția V. Boca – Botoșana; 5, colecția Școlii Generale Udești.

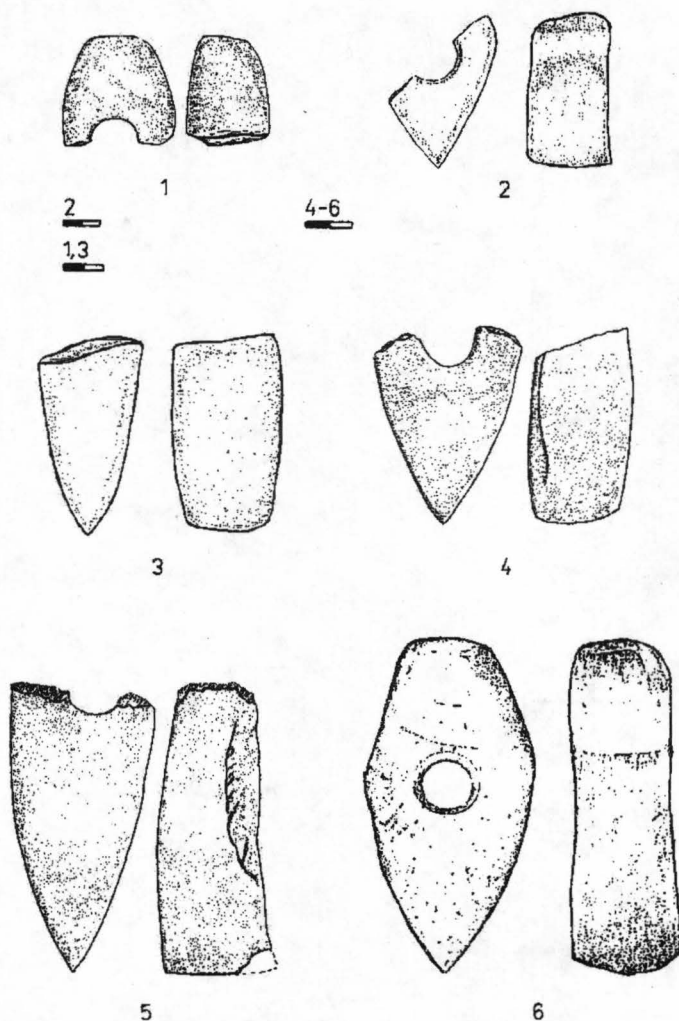

Fig. III. 1, colecția T. Hrib – Arbore; 2, colecția V. Atănăsoaie (Adâncata – „Dealul Lipovanului”); 3, colecția Școlii Generale Moara Carp; 4 colecția Școlii Generale Plăvălari – „Dealul Popii”; 5, colecția Școlii Generale Udești; 6, colecția T. Ignătescu (Berești, comuna Adâncata; după C.-E. Ursu).

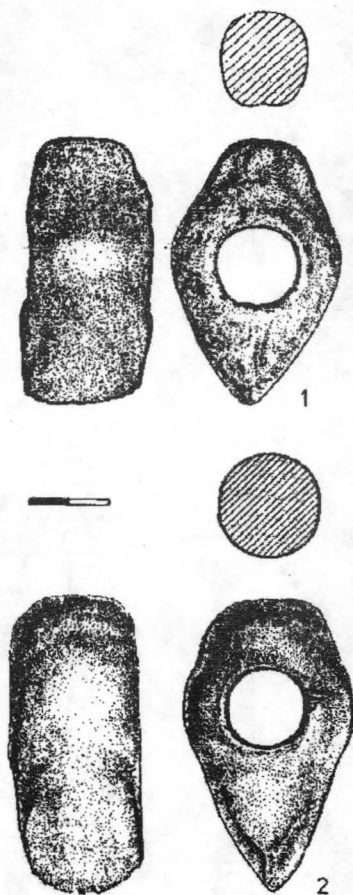

Fig. IV. 1-2, colecția V. Butnar (Todirești). 1, Părâuți – „Mestecenii”; 2, Soloneț – „Câmpul Beldiman”.

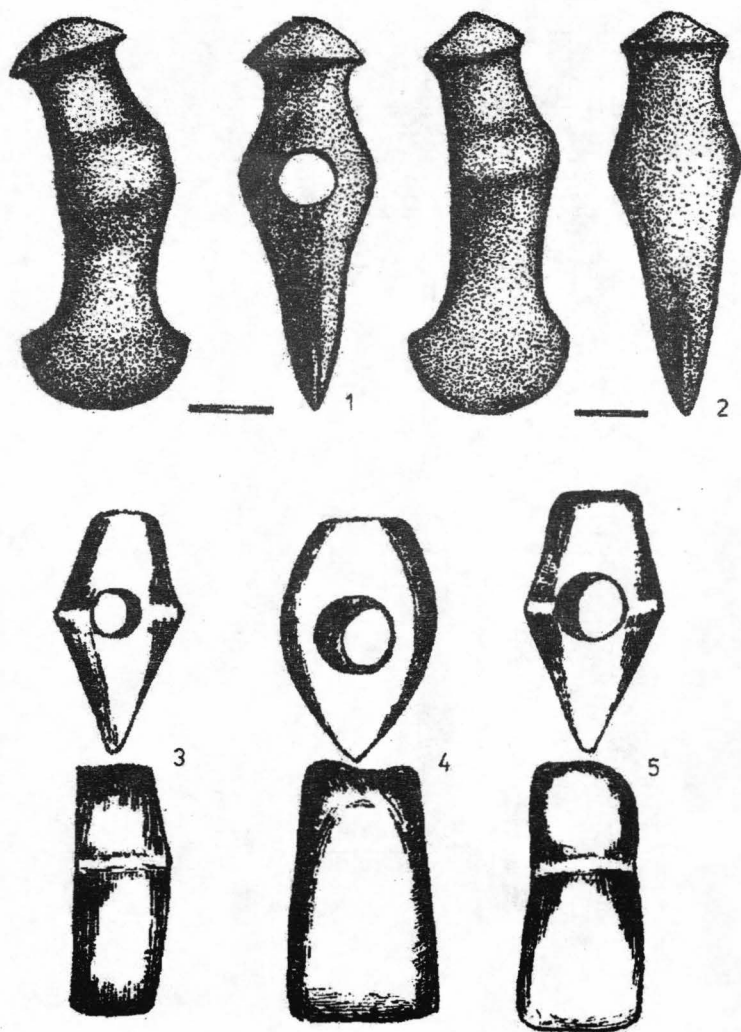

Fig. 5 1, Chintinici; 2, Bărcănești; 3, Iaslovăț; 4, Ciudin; 5, Poiana Micului. 1-2, după Gh. Dumitroaia; 3-5, după R. F. Kaendl.